

AANGETEKEND

Directie Materieel, Vastgoed, Leefomgeving en Duurzaamheid
Ministerie van Defensie, Nationaal Programma Ruimte voor Defensie

Zienswijze ontwerpprogramma
Postbus 20701
2500 ES Den Haag

Behandelaar: Jelle Lauf
Telefoonnummer: 088-3821136
Mail: jellelauf@abg.nl

Uw kenmerk:
Zaaknummer: 1111811

Verzonden op: 1 juli 2025

Bijlage: -

Onderwerp: Zienswijze inzake Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie en planMER gemeente Gilze en Rijen

Geachte minister,

Het Rijk werkt via het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) aan het veiligstellen van de ruimtelijke voorwaarden voor een toekomstbestendige krijgsmacht. In dat kader is het ontwerp-NPRD, inclusief planMER en bijlagen, van 28 mei tot en met 9 juli 2025 ter inzage gelegd.

Ter voorbereiding op de planMER voor het NPRD heeft de Notitie reikwijdte en detailniveau (NRD) ter visie gelegen. Op 7 februari 2024 hebben wij daarop een zienswijze ingediend. In het verlengde daarvan wenst het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Gilze en Rijen een zienswijze in te dienen op het ontwerp NPRD en de planMER.

ZIENSWIJZE

Het NPRD werkt het specifieke nationale belang: 'zorgdragen voor nationale veiligheid en ruimte bieden voor militaire activiteiten' genoemd in de NOVI, uit en maakt voorspelbaar op welke manier Defensie de komende tijd ruimtelijk zal handelen in gebieden waar uitbreidingen worden gerealiseerd. Het NPRD is een programma als bedoeld in artikel 3.4 en 3.5 van de Omgevingswet, en is daarmee rijksbeleid waartoe het Rijk zich verbindt. Waar doorwerking naar ruimtelijke besluiten van andere overheden noodzakelijk is, zullen meer bindende instrumenten nodig zijn. Daarbij zal echter het NPRD in acht worden genomen. Voor onze gemeente is daarom van belang dat in het rijksbeleid, het

programma, de juiste uitgangspunten worden gehanteerd en voldoende geborgd, zodat wij erop kunnen vertrouwen dat daarmee rekening wordt gehouden bij vervolg- en uitwerkingsbesluiten.

Onze gemeente werkt al decennialang samen met Defensie als goede buur rondom vliegbasis Gilze-Rijen. In die samenwerking zijn mooie stappen gezet en zijn op onderdelen ook positieve ontwikkelingen zichtbaar, bijvoorbeeld in de erkenning van problematiek zoals het zoeken naar oplossingen voor het aspect Rattle-Noise en de vorig jaar ondertekende intentieverklaring samen met omwonenden. De intentieverklaring geeft blijk van het vertrouwen dat we als naaste burens, in samenwerking met omwonenden in elkaar hebben.

Tegelijkertijd blijft onze gemeente structureel belast met militaire vliegactiviteiten, wat zich uit in geluidsbelasting, trillingen en planologische beperkingen. Juist tegen die achtergrond blijft een zorgvuldige afstemming cruciaal. Het ontwerp-NPRD doet op enkele punten nog onvoldoende recht aan de bijzondere positie van onze gemeente. Met deze zienswijze roepen wij het Rijk dan ook op tot heroverweging van de keuzen voor danwel begrenzing van voorkeurslocaties, het nakomen en borgen van eerdere toezeggingen, afspraken uit de intentieverklaring en het aangaan van een open en gelijkwaardig gesprek over een evenwichtige verdeling van lusten en lasten.

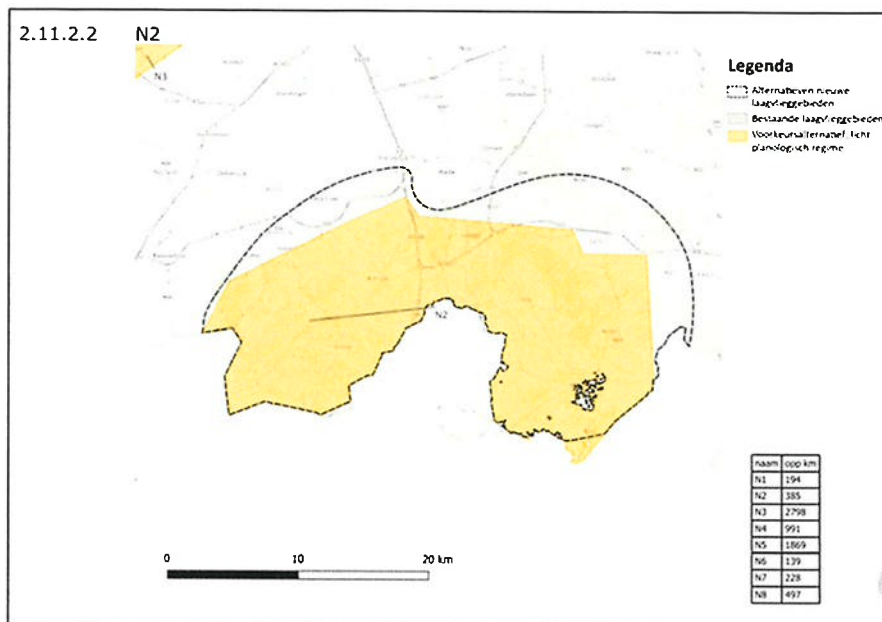
Het NPRD maakt onderscheid in (A) ruimtebehoeftes waarvoor een bovenregionale afweging is gemaakt om de voorkeurslocatie te bepalen en (B) ruimtebehoeften die locatiespecifiek van aard zijn. In deze zienswijze wordt dit onderscheid ook aangehouden.

(A) Voorkeurslocaties ruimtebehoeftes met bovenregionale afweging

In paragraaf 7.2 van het ontwerp NPRD worden de 13 ruimtebehoeftes van Defensie gekoppeld aan de gekozen voorkeurslocatie en wordt de keuze voor de betreffende locatie onderbouwd. Twee activiteiten waarvoor een ruimtebehoefte met bovenregionale afweging bestaat, zijn voor onze gemeente van belang.

Behoefte XI (laagvlieggebieden helikopters) – laagvliegen in al zwaar belaste regio vraagt meer zorgvuldigheid en rechtszekerheid

In punt 7.2.12 van het ontwerp NPRD wordt beschreven dat voor de bovenregionale behoefte aan laagvlieggebieden voor helikopters, het voorkeursalternatief bestaat uit de 12 al bestaande laagvlieggebieden en 8 nieuwe laagvlieggebieden, waarbij ook het grondgebied van de gemeente Gilze en Rijen geraakt wordt (gebied N2, zie figuur 1).

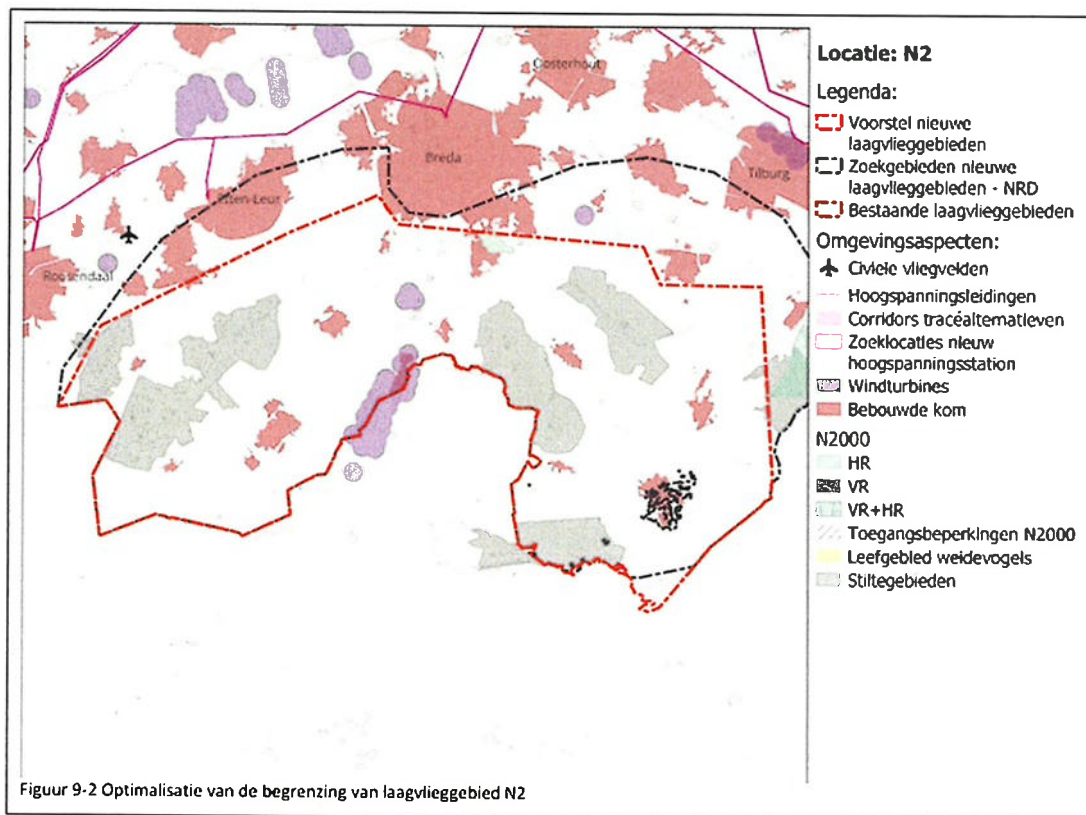
Figuur 1 Oppervlakte laagvlieggebied Gilze en Rijen. Bron: Bundel detailkaarten voorkeursalternatieven Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie d.d. 23 mei 2025.

Het maximaal beoogde gebruik betreft <125 vliegtuigen. In par. 4.2.11.1 (p. 190) van de planMER wordt toegelicht dat het voorkeursalternatief een resultaat is van een optimalisatie van begrenzingen.

N2	- Grotere stedelijke gebieden aan de noordkant buiten de begrenzing gehouden - Oostkant van het gebied bijgesneden om rechte lijn te creëren en Natura 2000-gebied Regte Heide buiten begrenzing te houden - Landsgrens grotendeels aangehouden aan de zuidkant
----	---

Figuur 2. Optimalisaties van begrenzing laagvlieggebied N2. Bron: tabel 4-64 planMER NPRD

Bijlage A.XI (Deelrapport behoefte XI: laagvlieggebieden helikopters) beschrijft vanaf 9.2.2 de geoptimaliseerde begrenzing van laagvlieggebied N2 en de ligging van de oude begrenzing uit de NRD. De begrenzing aan de westkant (bedoeld zal zijn oostkant) is aangepast door een rechte lijn van noord naar zuid te trekken waardoor het bebouwd gebied van Gilze en Riel buiten het gebied valt. De directe omgeving van vliegbasis Gilze-Rijen is niet als laagvlieggebied opgenomen. Enerzijds om bestaande luchtvaartactiviteiten op en rond de vliegbasis niet te hinderen, anderzijds om een gebied waar reeds hinder door vliegverkeer is, niet te belasten met hinder door laagvliegen.

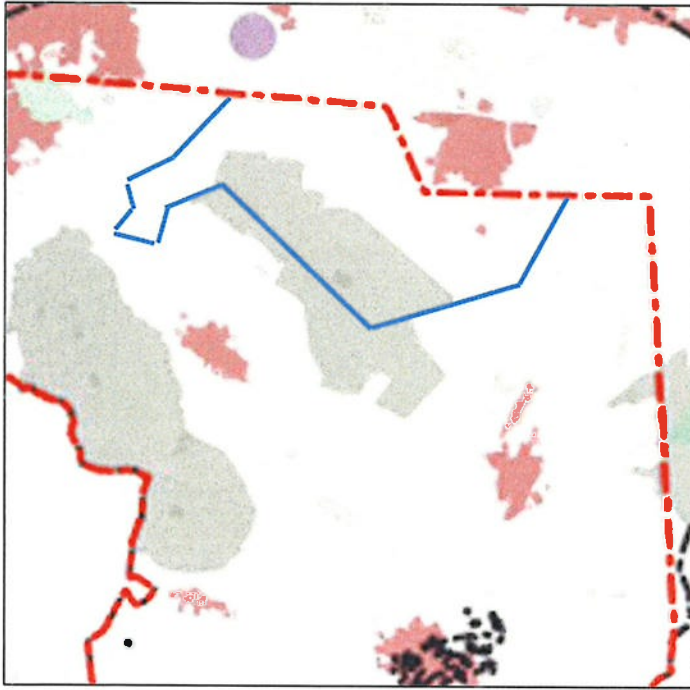

Figuur 9-2 Optimalisatie van de begrenzing van laagvlieggebied N2

Figuur 3. Geoptimaliseerde begrenzing laagvlieggebied N2 en ligging oude begrenzing uit NRD. Bron: Bijlage A.XI (Deelrapport behoefte XI: laagvlieggebieden helikopters), figuur 9-2.

Bovengenoemde aanpassing is **niet** in overeenstemming met hetgeen is besproken tijdens bestuurlijk overleg met de staatssecretaris op 11 april 2025. Daarin is door de staatssecretaris toegezegd dat de noordelijke begrenzing van laagvlieggebied N2 opnieuw bekeken zou worden, specifiek ten aanzien van het buiten de begrenzing laten van het **grondgebied** van Gilze en Rijen (zie figuur 4), dus niet beperkt tot het bebouwd gebied van Gilze en Rijen. Daarbij is besproken, de aanwezigheid van AZC Princenbosch in Gilze waarvan niet wenselijk is dat in de nabijheid daarvan laag gevlogen wordt.

Ten zuiden van de kern Gilze is tevens woningbouw voorzien, deze woningbouw in combinatie met het standpunt dat er niet gevlogen wordt boven woonkernen zorgt ervoor dat het gebied ten zuiden van de kern Gilze en de gemeentegrens niet geschikt is als laagvlieggebied.

Figuur 4. Aanduiding (blauwe lijn) gedeelte grondgebied Gilze en Rijen gelegen binnen aangewezen geoptimaliseerd laagvlieggebied

Genoemde toezegging is niet, althans voor ons niet zichtbaar, verwerkt in het ontwerp-NPRD. Wij roepen het ministerie op deze afspraak gestand te doen, en dit expliciet vast te leggen in het vervolgtraject. Dit is van belang vanwege het volgende.

De gemeente Gilze en Rijen is reeds langdurig blootgesteld aan forse overlast door militaire vliegactiviteiten vanaf de vliegbasis Gilze-Rijen. In 2020, 2022 en 2023 zijn door Defensie toezeggingen gedaan om woningen die getroffen worden door Rattle-Noise — met name veroorzaakt door Chinook-helikopters — te inventariseren en te voorzien van mitigerende maatregelen. Inmiddels is een pilot gestart waarin enkele van deze maatregelen worden getest, maar structurele uitvoering blijft vooralsnog uit. De hinder is dus nog steeds fors en aanhoudend.

Tegen deze achtergrond is het aanwijzen van het grondgebied van de gemeente Gilze en Rijen als laagvlieggebied maatschappelijk onverantwoord. De overlast stapelt zich op: fysiek, juridisch en planologisch. Zelfs als de pilotmaatregelen tegen Rattle-Noise succesvol blijken, blijft het uitgangspunt dat deze regio reeds dusdanig zwaar belast is dat uitbreiding van militaire luchtvaart door middel van een laagvlieggebied onaanvaardbaar is.

In par. 7.2.11 ontwerp NPRD wordt vermeld dat bij de verdere ontwikkeling en inpassing van de behoefte in deze laagvlieggebieden, met een drietal aandachtspunten rekening zal moeten worden gehouden. Zo zal de concrete verdeling van de 2500 vliegunen afhankelijk zijn van de natuurvergunning; wordt het benodigde juridisch-planologische regime voor deze gebieden met de provincies worden uitgewerkt en vraagt de inpassing van de laagvlieggebieden om een zorgvuldige overgang, rekening houdend met de omgeving.

In par. 4.2.11.1 van de planMER wordt hinder door laagvliegen wel als algemeen aandachtspunt binnen de gebieden vermeld, maar zonder dit verder te concretiseren. Wij vinden dit zorgelijk gelet op het voorgaande en verzoeken u om dit aspect nader uit te werken, hoe hiermee om zal worden gegaan in het vervolgtraject.

Behoefte XII: helikopterlandingsplaatsen – bezorgdheid toename vtb in al belast gebied

In punt 7.2.12 beschrijft het ontwerp NPRD de aanwijzing van 32 oefenterreinen als voorkeursalternatief voor helikopterlandingsplaatsen, waaronder in de directe nabijheid van Gilze en Rijen: nr. 24 Oefenterrein de Vijf Eiken (max 750 helikopterlandingen per jaar). In het kader van de

planMER is de mate van geschiktheid op basis van het aantal landingen in beeld gebracht, door de beschikbare ruimte aan open terrein buiten hindercontouren te onderzoeken (par. 4.2.12). Vervolgens is de behoefte per locatie bepaald door Defensie. Belangrijke overweging voor het voorkeursalternatief, inclusief het bepalen van het maximum beoogd gebruik, is geweest – zo staat in het ontwerp NPRD – dat de wettelijke hindernorm voor omwonenden niet wordt overschreden door het aantal landingen per jaar met helikopters en dit in lijn is met de onderzoeksresultaten.

Het baart ons zorgen dat bij de verdere ontwikkeling en inpassing van de behoefte slechts één aandachtspunt wordt genoemd, namelijk onderzoek naar de effecten op natuur door helikopterlandingen en niet onderzoek naar effecten op hinder.

De gemeente Gilze en Rijen ondervindt reeds dagelijkse impact van intensieve militaire luchtvaart. Het toevoegen van extra vliegtuigbewegingen in dezelfde omgeving zorgt voor extra overlast. De definitie van een helikopterlandplaats (coördinaten met een straal van 50 meter, beperkt aantal VTB's en vaste routes) maakt het mogelijk om deze op andere, minder belaste locaties in Nederland te situeren.

Het feit dat in het ontwerp-NPRD geen motivering is opgenomen waarom juist in deze regio extra landingsmogelijkheden nodig zijn — ondanks de reeds aanwezige vliegactiviteiten — bevreemdt ons. Bovendien is onduidelijk of de extra vliegbewegingen van en naar deze landplaats worden meegerekend in de totaalbelasting van het gebied, waaronder de laagvliegreizen voor gebied N2. De gemeente verzoekt om volledige transparantie en onderbouwing bij de locatiekeuze, en wijst nadrukkelijk op de noodzaak tot spreiding van militaire infrastructuur naar onbelaste regio's.

(B) Voorkeurslocaties locatiespecifieke ruimtebehoeftes

In paragraaf 7.3 ontwerp NPRD wordt beschreven dat de 44 ruimtebehoeftes van Defensie zijn gekoppeld aan een specifieke defensielocatie of een specifiek gebied. Deze zijn neergeslagen in 31 verschillende gebieden.

Twee ruimtebehoeftes zijn voor onze gemeente van belang: de nummers 35 (uitbreiding milieuruimte ten behoeve van activiteiten Vliegbasis Gilze-Rijen) en 36 (beperkingengebied rondom vliegbasis Gilze-Rijen (outer horizontal surface) en corridors – Juridische borging). In deze zienswijze reageren wij op behoefte 35.

Behoefte 35 - uitbreiding milieuruimte ten behoeve van activiteiten Vliegbasis Gilze-Rijen

Dit komt neer op de behoefte aan meer grondgebonden geluidruimte, nodig voor het proefdraaien met helikopters en het gebruik van grondvoertuigen en gronduitrusting. De afweging zoals opgenomen in het ontwerp NPRD is summier.

In 3.15.2 staat dat behoefte 35 een categorie 2 behoefte is. Dit betekent (zie 3.14.3 MER deel B), dat sprake is van een of meerdere significante effecten op de fysieke leefomgeving. Er is sprake van een aandachtspunt waarvoor tussen ontwerp en vaststelling nader onderzoek nodig is. In Deelrapport AXIV staat overigens dat het gaat om een categorie 5 behoefte en geen onderdeel is van het voorkeursalternatief. Dit rijmt niet met elkaar.

Het ontwerp-NPRD en het planMER blijven vaag over de vraag in hoeverre de milieuruimte van de vliegbasis Gilze-Rijen zelf wordt verruimd of geherdefinieerd. In de praktijk is dit van groot belang voor de gemeente Gilze en Rijen, omdat het gevolgen heeft voor de juridische contouren, het toegestane aantal vliegbewegingen, de cumulatieve geluidsbelasting, en de daarmee samenhangende planologische beperkingen voor de omliggende dorpen.

De documenten maken onvoldoende concreet of het gaat om daadwerkelijke uitbreiding van activiteiten of slechts om 'bevestiging van bestaand gebruik'. Ook is onduidelijk welke feitelijke gevolgen dit heeft voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen binnen de gemeente. Deze leemte in kennis over de behoefte wordt ook onderkend in Deel B MER (p. 321).

Als gemeente kunnen wij ons slechts verhouden tot plannen die helder en toetsbaar zijn. Wij verzoeken het ministerie om deze ruimteclaims concreet te maken en in het NPRD en MER te verankeren, en ons als gemeente volwaardig te betrekken bij het vervolgproces waarin deze nadere invulling plaatsvindt. Alleen zo kan worden geborgd dat onze belangen adequaat worden meegewogen. Als uitgangspunt dient daarbij gehanteerd te worden dat de huidige milieufacturen niet vergroot worden, conform afspraken die eerder gemaakt zijn in de intentieverklaring.

(C) Overige ruimtelijke en bestuurlijke bezwaren

Relatie met bestaande interbestuurlijke en regionale afspraken

De gemeente Gilze en Rijen mist in het ontwerp-NPRD een transparante analyse van de gevolgen van de voorgenomen maatregelen op reeds bestaande interbestuurlijke en regionale afspraken. Denk hierbij aan de Regionale Energiestrategie (RES), het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), het principe 'water en bodem sturend' en het SRBT-verstedelijkingsakkoord. Deze programma's zijn in samenwerking met het Rijk opgesteld en vormen een bindend kader voor ruimtelijke ontwikkeling. Op dit moment is onduidelijk hoe het NPRD zich hiertoe verhoudt. Wij verzoeken om expliciete integratie van deze afspraken in het MER en de uiteindelijke besluitvorming.

Beoordelingssystematiek planMER onvoldoende (Ke-systematiek; rattle noise)

Op meerdere plaatsen in de documenten wordt als aandachtspunt opgenomen dat aanvullend onderzoek nodig is om de geluidseffecten op de omgeving nader in kaart te brengen en eventueel benodigde mitigerende maatregelen vast te kunnen stellen. Dit is een zeer terecht punt. Wat ontbreekt echter, is een principiële keuze in wijze van onderzoek.

De toegepaste beoordelingsmethodiek in het planMER is onvoldoende. Deze leunt grotendeels op modelmatige indicatoren zoals de Ke-systematiek, waarmee de werkelijke hinder, cumulatie van effecten en gezondheidseffecten buiten beeld blijven. Geluidhinder in beleving, laagfrequent geluid en specifieke effecten zoals Rattle-Noise worden hiermee onderbelicht. Dit staat haaks op de wens van de gemeente voor een integrale en realistische beoordeling van de leefomgevingskwaliteit. We constateren verder dat het aspect trillingen te summier is meegenomen bij de behoeften allocatie. Er wordt niet ingegaan op de problematiek van rattle noise. De effectbeschrijving zoals bijvoorbeeld is opgenomen op p. 29 van Bijlage AXII, Deelrapport Behoeftes XII, geeft onvoldoende de noodzaak weer aan invulling van dit aspect. Hoe gaat de pilot, zoals benoemd in de zienswijze t.a.v. behoefte XI – laagvlieggebieden helikopters, meegenomen worden? Wordt het rattle noise aandachtsgebied ook groter? Dit vraagt nadere uitwerking in het vervolgproces.

Stikstofruimte

De stikstofruimte in de provincie Noord-Brabant is structureel ontoereikend. Vele maatschappelijke opgaven — van woningbouw tot natuurherstel en landbouwtransitie — lopen reeds vertraging op door het gebrek aan depositieruimte. Het planMER bij het ontwerp-NPRD erkent dat op veel locaties sprake is van een overschrijding van de kritische depositiewaarden en dat ook bij defensieactiviteiten extra stikstof vrijkomt (MER Deel A, hoofdstuk 6.4.2).

Het is in dit licht niet acceptabel dat Defensie voornemens is aanvullende stikstofruimte te benutten voor de realisatie van laagvlieggebieden en helikopterlandplaatsen, terwijl er feitelijk geen ruimte meer is. Elke extra stikstofclaim zal andere ontwikkelingen verder op slot zetten. Zolang geen harde mitigerende of compenserende maatregelen zijn uitgewerkt, en zolang geen bestuurlijke afstemming heeft plaatsgevonden over prioritering van schaarse ruimte, kan deze extra belasting niet worden toegestaan.

Cumulatie van effecten

Op p. 284 van de planMER lezen wij dat de stapeling van behoeften op vliegbasis Gilze-Rijen niet tot cumulatieve effecten leidt die tot grotere knelpunten leiden. Opgemerkt wordt dat de vergroting van de milieuruimte indachtig de afspraken die tussen omgeving en vliegbasis zijn gemaakt, nader dient

te worden beschouwd en hierin passend gemaakt te worden. Dit is correct maar wij benadrukken dat hierbij de toezeggingen vanuit Defensie aan de gemeente, zoals benoemd in de inleiding van deze zienswijze, uitdrukkelijk moeten worden meegenomen. Dit dient geborgd te worden in het vast te stellen NPRD.

Bovendien wordt de stapeling van twee behoeften op vliegbasis Gilze-Rijen benoemd, maar de cumulatieve effecten worden door meer dan deze behoeften op vliegbasis Gilze-Rijen ingevuld. Er zijn bijvoorbeeld meerdere locaties voor helikopterlandingsplaatsen binnen een 60km straal rond de vliegbasis gelegen (figuur 6-2 Bijlage AXII Deelrapport behoefte helikopterlandingsplaatsen). Het is niet duidelijk of het beoogde aantal landingen op deze plaatsen leidt tot meer vliegbewegingen van/naar de vliegbasis en of die effecten zijn of worden meegenomen in het onderzoek naar hinder.

Tot slot

Wij wijzen erop dat ook de gemeenten Alphen-Chaam, Gilze en Rijen, de provincie Noord-Brabant en de RES-regio separaat een zienswijze indienen. Wij verzoeken het Rijk deze zienswijzen in samenhang te beschouwen, gezien de geografische en ruimtelijke verwevenheid van deze belangen.

Het college van burgemeester en wethouders van Gilze en Rijen doet een dringend beroep op het Ministerie van Defensie om bovengenoemde punten volwaardig mee te nemen in de verdere uitwerking van het NPRD en vervolg beleid- en besluitvorming. Wij vragen om heroverweging van (de begrenzing van) het laagvlieggebied, heroverweging van de behoefte 35 (vergroting milieuruimte Gilze-Rijen), erkenning van de reeds bestaande overlast, en structureel overleg met onze gemeente over invulling, begrenzing en gebruiksvoorwaarden.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Gilze en Rijen,

de secretaris

de burgemeester,

P.A.M. (Monique) van Bavel

D.A. (Derk) Alsema